

Crítica de llibres

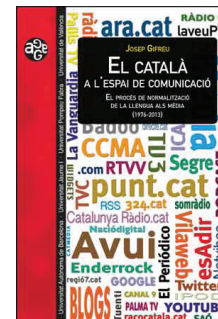
GIFREU, J. *El català a l'espai de comunicació. El procés de normalització de la llengua als mitjans (1976-2013)*.

Barcelona, Castelló de la Plana, València: Universitat Autònoma de Barcelona, Universitat Jaume I, Universitat Pompeu Fabra i Universitat de València, 2014, 272 p. Col·lecció Aldea Global, núm. 29 ISBN 978-84-490-4349-9 (UAB), 978-84-15443-03-2 (UJI), 978-84-370-9292-8 (UV)

PER JOAN MANUEL TRESSERRAS

Professor titular del Departament de Mitjans, Comunicació i Cultura de la UAB

joanmanuel.tresserras@uab.cat

El camí cap a l'homologació del català als mitjans de comunicació, després del franquisme

Josep Gifreu és i ha estat, d'ençà dels anys vuitanta, l'autor de referència en la consideració de la comunicació a Catalunya i als Països Catalans com un veritable sistema nacional. De fet, el concepte d'*espai català de comunicació*, o l'equivalent d'*espai nacional de comunicació*, delimitat per l'abast dels vincles històrics establerts al voltant de la llengua catalana — amb les seves diverses modalitats i denominacions—, li devem fonamentalment a Josep Gifreu, actualment catedràtic emèrit de teoria de la comunicació a la Universitat Pompeu Fabra de Barcelona.

En el decurs de la seva dilatada, reconeguda i influent activitat universitària, Gifreu va posar l'accent molt aviat en el caràcter estructural i sistemàtic del funcionament de l'ecosistema de comunicació. I, en conseqüència, en la importància de les polítiques que condicionaven aquell funcionament. Aquest va ser el centre d'interès de la seva primera gran aportació, el 1983, fruit de la seva tesi doctoral, on estudiava l'evolució de l'àmbit comunicatiu durant els darrers anys de la Dictadura i els primers de la Transició: *Sistema i polítiques de la comunicació a Catalunya. Premsa, ràdio, televisió i cinema (1970-1980)*. Barcelona: L'Avenç.

D'una manera permanent, aquesta preocupació per les polítiques de comunicació ha estat l'eix que ha donat continuïtat i coherència a les aportacions de Gifreu, i ha subratllat la importància de tota la seva obra. La seva atenció s'ha centrat en els aspectes més generals del desenvolupament del sistema català de comunicació i de les polítiques públiques que hi han anat intervenint: el caràcter dels objectius de la iniciativa pública, la inversió en el sector, l'envergadura del teixit empresarial, el desplegament normatiu, la presència i la cobertura assolits pels mitjans dins del propi mercat territorial i lingüístic, la missió de servei públic, la difusió internacional, les contrapolítiques de l'Estat respecte al sistema català i els instruments emprats per subordinar-lo i afeblir-lo... Però l'atenció i les preocupacions

de l'autor també han apuntat als aspectes més específics i concrets del sistema i de les polítiques que se li adreçaven: des de la terminologia d'anàlisi i els marcs conceptuals fins a les polítiques de doblatge i de subtítol en el cinema; des del suport a la producció audiovisual de ficció fins a les mesures d'estímul a la presència del català a les xarxes, o bé, des dels llibres d'estil i la qualitat de la llengua emprada pels principals mitjans fins a la dificultat d'aquests mitjans per accedir al conjunt del domini lingüístic i la necessitat de superar la fragmentació regional del mercat.

Aquesta consideració de la centralitat de les polítiques i la preocupació de Gifreu per avaluar-ne la intenció i els efectes en la comunicació quotidiana constitueixen el punt de partida d'un treball d'un gran rigor descriptiu, analític i propositiu que culmina en aquesta recent, i en certs aspectes conclusiva, *El català a l'espai de comunicació*.

L'obra recull i en bona mesura sintetitza tota la trajectòria de l'autor, incorporant una actualització de les seves aportacions, línies d'anàlisi i propostes principals. I ofereix un completíssim estat de la qüestió, amb la inclusió d'informacions i referències comparatives, i amb profusió de dades i quadres que resulten il·lustratius de la situació de la llengua i justifiquen cada diagnòstic i cada pas d'interpretació exposat. Tot el conjunt fonamenta la presa de posició intel·lectual i política de Josep Gifreu, i el seu balanç en el moment culminant de la seva carrera acadèmica. El llibre, malgrat la complexitat de l'objecte abordat, té una presentació molt ordenada, clara i senzilla. Els temes són descrits i plantejats amb una gran precisió i el desplegament argumental és d'una solidesa i una contundència incontestables. Tot el capital d'anys de docència, de recerca personal, de direcció de grups d'investigació, de participació activa en els debats acadèmics i públics referits a les qüestions de comunicació i llengua i les seves polítiques, es condensen en aquest treball de maduresa, profund, i ple de suggeriments i d'invitacions a l'acció.

Gifreu fa explícit en la introducció el seu propòsit d'elaborar "entre un assaig d'història cultural" i una "crònica política" per

poder resseguir “l’evolució del procés general de normalització de la llengua catalana en l’ecosistema mediàtic de finals del segle xx i començaments del xxi” (p. 18). L’obra arrenca amb un primer capítol que explora la relació entre les llengües i el poder, per explicar l’adopció d’una perspectiva lligada a l’ecologia de les llengües i al paper central que hi tenen els mitjans de comunicació. En aquest mateix bloc inicial s’hi exposa també la definició del concepte emblemàtic d’*espai de comunicació*.

En el segon apartat es fa un repàs als fils conductors de la recerca sobre el procés de normalització de la llengua catalana en els mitjans de comunicació. I en el tercer, s’inventaria l’evolució dels marcs jurídics i les polítiques desplegades des de l’Estat espanyol i des de les institucions catalanes.

A continuació, en el quart capítol, es descriu l’evolució històrica de la presència del català als diversos mitjans de comunicació convencionals i en el conjunt de la producció audiovisual. El cinquè apartat està dedicat a avaluar el lloc de la llengua catalana a Internet i als nous mitjans i xarxes, entenent la llengua catalana —i, per extensió, qualsevol altra llengua— com el factor més capaç de suscitar la delimitació d’un territori específic en el ciberespai. El capítol sisè s’ocupa de la qüestió de la llengua estàndard i dels models de llengua dels mitjans. I, finalment, el capítol setè pren la forma d’un assaig de balanç i de conclusió, amb la inclusió d’una relació de reptes i l’apunt d’alguna proposta d’actuació.

El català a l’espai de comunicació és un llibre accessible a totes les persones interessades a disposar d’un bon panorama històric de les vicissituds de la llengua catalana en el seu propi medi primordial, el de la comunicació, d’ençà del final de la dictadura. I és, sens dubte, el primer llibre de referència que han de consultar els estudiosos que, des de la sociolingüística, el periodisme, la sociologia, la història recent o la recerca en el camp de les polítiques de comunicació vulguin aproximar-se a la realitat catalana i a la singular situació de la seva llengua en relació amb els mitjans de comunicació. En aquesta obra hi trobaran les claus de les circumstàncies paradoxals d’un sistema de comunicació nacional permanentment obstruït per l’estat que l’hauria de protegir. I també de la seva llengua distintiva que, malgrat ser objecte encara d’una intensa política espanyola de minorització i d’impediment d’homologació —especialment efectiva a les Illes Balears i al País Valencià—, mostra símptomes de vitalitat que la situen, per a determinats usos i pràctiques de producció i consum, en la primera línia dels ecosistemes i llengües de la seva dimensió.

El català a l’espai de comunicació posa a l’abast de la comunitat universitària i del públic en general el resultat de l’esforç d’un autor que, des de la seva plataforma acadèmica i el seu compromís intel·lectual i polític, ha estat molt influent en les polítiques de comunicació efectivament desplegades a Catalunya durant el període considerat. A l’empara de la concepció de les anomenades “polítiques nacionals de comunicació”, legitimades el 1980 amb la difusió de la doctrina de la UNESCO (orientacions de l’informe MacBride), Gifreu es va comptar entre les personalitats més actives en la formulació de propostes

d’intervenció en el medi català. I també ha estat particularment col·laborador i crític a l’hora d’exigir als successius governs catalans que donessin la màxima importància a les polítiques de comunicació —incloses les lingüístiques— perquè constituïen i constitueixen, encara, la peça bàsica de les polítiques culturals i de la possibilitat, després de l’intent d’etnocidi franquista sobre la cultura catalana, d’un nou ressorgiment i una nova plenitud.